

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A
L'AVINGUDA DEL PORTAL DE L'ÀNGEL, 9-21 i 12-32.

CIUTAT VELLA, BARCELONA

(Codi Servei Arqueologia: 093/19)

Dates de la intervenció / núm. Exp. DGPC:

De l'1 d'octubre al 5 de desembre de 2019 / 2019-1-27408

Del 3 de febrer al 31 de març de 2020 / núm. Exp. 2020-1-27886

Arqueòloga Directora de la intervenció:

MARTA NOLLA ENFEDAQUE

Gestió de la intervenció:

MARTA FÀBREGAS ESPADALER

Mataró, juny 2020

ÍNDEX.

1. FITXA TÈCNICA	3
2. INTRODUCCIÓ	4
3. MARC GEOGRÀFIC	5
4. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS	10
5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DELS TREBALLS.	16
6. METODOLOGIA	18
7. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS	19
8. CONCLUSIONS	20
9. BIBLIOGRAFIA I NETGRAFIA.....	21
10. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA.	22
11. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC	26
12. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA.....	27

1. FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	A L'AVINGUDA DEL PORTAL DE L'ÀNGEL, 9-21, 12-32
UBICACIÓ	Districte de Ciutat Vella, Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ETRS89 (UB/ICC)	X: 430895.4 / Y: 458153.2 – X: 430815.3 / Y: 4581921.4 X:430903.3 / Y: 4581863.6 – X: 430808.0 / Y: 4581966.9
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	Del 25 de setembre al 21 d'octubre del 2019. Del 5 de febrer al 13 de març i del 11 de maig al 11 de juny de 2020
PROMOTOR	ENDESA / AGBAR
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Marta Nolla Enfedaque Dibuix: Àlex Moreno

2. INTRODUCCIÓ

Amb motiu de la continuació dels treballs de canalització d'una nova xarxa del servei d'aigües i cablejat elèctric a l'avinguda del Portal de l'Àngel del districte de Ciutat Vella de Barcelona, s'estan realitzant entre els dies 25 de setembre al 21 d'octubre del 2019, entre els dies 5 de febrer al 13 de març i entre els dies 11 de maig al 11 de juny de 2020 el control arqueològic preventiu dels rebaixos dels quals són objecte aquest informe. La primera fase d'aquest projecte va realitzar-se entre els mesos d'octubre i novembre de 2018. Els rebaixos són necessaris per poder realitzar una rasa per encabir-hi diferents serveis. Les dimensions de la rasa són d' 1,20m d'amplada i uns 80m de llargada. Ambdues amb una potència d'1,30m. L'objectiu de l'actuació urbanística és el de la millora dels serveis elèctrics i d'aigua de la ciutat, al districte de Ciutat Vella.

Degut la importància arqueològica i històrica d'aquesta zona es va prendre la decisió d'efectuar un control arqueològic a càrrec de l'empresa ATICS S.L., sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Marta Nolla Enfedaque, amb l'objectiu d'efectuar un control de les obres a realitzar per tal de detectar, documentar i així realitzar un estudi de les possibles restes conservades al subsòl, amb el corresponent recull de la informació històrica necessària per tal d'ampliar els coneixements vigents de la ciutat sobre èpoques anteriors, i finalment l'avaluació de les restes que podrien quedar afectades per les obres.

L'actuació arqueològica consisteix per una banda, en el control visual de la realització dels treballs de buidat manual i per l'altra, en l'excavació manual per part de la direcció tècnica quan les característiques de la terra extreta o l'aparició d'estructures construïdes així ho requereixin.

3. MARC GEOGRÀFIC

Situació del jaciment.

La intervenció es troba dins de l'entramat urbanístic de la ciutat de Barcelona, concretament el que s'anomena el districte de Ciutat Vella.

Context geològic.

L'estructura geològica del Pla de Barcelona presenta per un costat els materials paleozoics que defineixen la serra de Collserola. Aquesta està formada per pissarres les quals s'assenten damunt d'un basament granític que aflora en algunes zones d'Horta i del Guinardó i que domina a la serra de Marina. Al costat del Vallès, cap a Montcada i Olorda, la serralada presenta formacions de calcàries devòniques que són objecte d'explotació per empreses cimenteres.

Els materials del Secundari venen definits per les calisses dolmòtiques, gresos i argiles vermelles que trobem als turons de la zona nord-est del Pla. En el Terciari, predominen les formacions miocèniques i pliocèniques que es van sedimentar amb la transgressió marina del terciari superior, es tracta de la intercalació de margues blaves i gresos vermell- gris¹. A la part baixa del Pla trobem una sèrie d'elevacions amb una orientació nord-est, sud-oest produïdes a partir del plegament de les formacions pliomicocèniques a conseqüència de la falla que va afectar a la costa (Mons Taber, Puig de les Fàlzies...). Damunt d'aquest substrat s'assenta el material quaternari del qual s'han diferenciat dues unitats²:

La plataforma superior: s'inicia des del peu de la Serralada del Tibidabo i baixa fins al mar. Aquesta, que està molt afectada per l'acció dels torrents, és on s'assenta la ciutat, sobre tot el sector antic. En el substrat presenta argiles i sorres grogues pliocèniques damunt de les quals trobem els derrubis quaternaris molt potents, graves anguloses dins d'una matriu d'argiles vermelles que provenen de la zona del Tibidabo per aportacions torrencials.

---

¹ PALET, J. 1994

² SOLÉ, L. 1963

La plataforma baixa va del graó o talús erosiu de 20/30m de desnivell fins a la línia de costa. Està constituït per la formació de les terrasses i deltes dels rius Llobregat i Besòs.

L'acció sedimentària de la plataforma presenta una sèrie de característiques que han permès definir-la com un procés cíclic. Sembla que allà on l'efecte dels torrents no ha estat tan violent, es poden diferenciar tres nivells que es superposen quasi sempre en el mateix ordre i que es repeteix cíclicament unes tres vegades, és per aquest motiu que se'l coneix com "tricycle". Aquests nivells són de baix a alt; un primer nivell d'argiles vermelles de procedència col·luvial, conseqüència d'un sòl format en condicions de clima tropical (combinació de fases humides i seques), un segon nivell de llims groguencs d'origen eòlic, loess, formats en un clima sec i fred. Un tercer nivell format pel torturà, aquestes crostes calcàries s'haurien format en períodes de transició entre els dos climes anteriors, és a dir, més humit que durant el loess perquè hi hagués circulació de carbonat càlcic, però més càlid que el primer nivell, per tal que s'evaporés l'aigua.

En aquests nivells anirien incidint els diferents torrents i rieres, encaixant-se i produint formacions al·luvials i col·luvials de llims i argiles poc consolidades, la qual cosa explicaria l'aparició esporàdica de llengües de còdols i graves que trenca aquest cicle.

Context geogràfic.

El jaciment s'ubica dins del Pla de Barcelona, una de les unitats morfològiques que configuren el territori, anomenat Barcelonès, que s'estén des de la costa mediterrània a la Serralada Litoral, concretament entre el tram de la serra de Collserola i els estrets de Martorell i de Montcada, per on els rius Llobregat i Besòs respectivament van a sortir a la mar amb la formació dels seus deltes. D'aquesta manera el territori presenta dos elements morfològics clars: la serra de Collserola i la plana.

La Serra de Collserola, composta per granits i esquistos, presenta unes altituds molt moderades, entre els 300 i 500 metres, destacant el Tibidabo que arriba als 512m. Al nord, aquesta carena comença sobre el riu Besòs amb el turó d'en Manyoses (210m) i al sud-oest destaca el puig de Sant Pere Màrtir com a darrera elevació (399m). La carena presenta diversos passos de muntanya que possiblement han servit de vies de comunicació al llarg de la història. És el cas del Collserola, entre el Tibidabo i el turó de Santa Maria; el Portell de Valldaura a la capçalera d'aquesta vall; el Forat del Vent i el

coll de la Ventosa prop del turó Blau; i el coll de Vallvidrera a la capçalera de la riera Blanca³.

El Pla de Barcelona es troba obert al mar i limitat per la Serralada Litoral i al sud per la falla que segueix des de Garraf i el turó de Montjuïc (que és el punt més elevat, 173m) fins al turó de Montgat, més enllà del Besòs. Aquesta falla és visible a través de l'esglaó, d'uns vint metres, que sembla separar l'eixample de la ciutat vella i que es documenta en la morfologia urbana: la baixada de Jonqueres, la Via Laietana i els carrers de les Moles, d'Astruc, de Jovellanos.

Arran d'aquest esglaó s'ha dividit la plana en dos sectors:

Plana alta: va des de la Serralada fins aquest esglaó, la qual es caracteritza per una cota de 20 msnm i amb una pendent del 4%. Aquesta està formada per el sòcol paleozoic damunt del qual, l'acció de les distintes rieres, han aportat materials detrítics diversos.

Plana baixa: aquesta s'estén des de l'esglaó fins a la costa i presenta un escassíssim pendent (0,35%). La seva formació és de caràcter al·luvial, materials aportats per les rieres, les corrents marines i sobretot per l'acció dels rius Besòs i Llobregat, amb la formació de les seves planes deltaïques. En aquesta zona es formarien els estanys i aiguamolls tan típics de la costa mediterrània que, a mida que la línia de costa avancés, anirien desapareixent.

L'acció antròpica també hauria contribuït amb la dessecació d'aquests elements. Alguns d'aquests estanys han estat documentats en èpoques més recents dins de la història, com són els casos de la Llavineria a la zona de Sant Martí, el de Banyols als passeigs de Sant Joan i Lluís Companys, l'estany del Port o el del Cagalell que es situa per la zona de Sant Pau.

En aquesta plana es distingeixen petits turons arran de mar que tenen el seu origen en els plegaments de dipòsits marins del miocè i el pliocè⁴. És en el cas de la muntanya de Montjuïc, del turó dels Ollers, del sector dels carrers d'Escudellers i Nou de Sant Francesc, de les Falzies on es localitza l'antiga Llotja i del Tàber, on s'assentava la ciutat romana. El constant progrés de la línia de costa degut a l'aportació dels

---

³ PALET, J. 1994

⁴ PALET, J. 1994

SOLE, L. 1963

DDAA, 1984

arrossegaments del Besòs i al corrent marí tangencial a la costa que aporta terres del Maresme, van contribuir al rebliment d'estanys i aiguamolls i van anar encerclant aquests turons, passant a formar part de la terra ferma.

Pel que fa a la xarxa hidrogràfica d'aquesta zona podem assenyalar que respon a les típiques característiques d'una xarxa mediterrània. Per un costat tenim els dos rius que delimiten el Pla: el Besòs i el Llobregat. Aquests són rius de caràcter extra local, ja que un neix a la zona del Prepirineu (el Llobregat) i l'altre a la serralada Prelitoral, no obstant tots dos desemboquen a la costa barcelonina després de travessar les serralades litorals. La seva principal característica és que el seu règim fluvial és irregular, amb fortes avingudes, depenent en gran mesura de les condicions climàtiques⁵. Aquest tret és també el que defineix l'altre element de la xarxa hidrogràfica: les rieres. Aquestes són de caràcter torrencial, neixen al costat marítim de la Serralada Litoral i davallen pel pla lleugerament inclinat. Els seus cursos erosionen el substrat geològic del pla formant torrenteres i contribuint a la creació d'un paisatge ple d'ondulacions i valls. Amb les seves crescudes aquests torrents arrastren tot tipus de materials detrítics.

En funció de la seva orientació s'han dividit en tres sectors:

Sector central: el qual recollia les aigües del vessant del Tibidabo i conformaven la riera de Vallcarca i la riera de Sant Joan que baixaven per la zona de Gràcia i per l'actual passeig de Sant Joan; la riera de Sant Gervasi i Sant Miquel que baixaven per l'actual Passeig de Gràcia entrava a ciutat pel Portal de l'Àngel, plaça del Pi i desembocava al mar pel carrer dels Còdols i posteriorment sembla ser que es va desviar per fora de la tercera muralla i aniria a desembocar al Cagalell per evitar les riudes; per Vallvidrera baixarien els torrents que més endavant configuraven la riera de Magòria o de Mogoria, que desembocava al Cagalell i que sembla que el seu curs coincidiria amb l'actual traçat que dibuixa el paral·lel; en aquesta zona també hi trobem la riera de Valldonzella que neix a la zona de Sarrià; cap l'est trobem els torrents de la Guineu, el del Pecat, el d'en Mariner i el Bogatell que desembocarien directament a la mar.

Sector sud-oest: són els torrents que porten les aigües cap la zona sud-oest de Montjuïc del qual destaquen dos torrents: Torrent Gornal, que neix a la zona de Sant Pere Màrtir, i desemboca a la mar ja dins de l'Hospitalet de Llobregat; i la riera Blanca

que neix de la unió de diversos torrents i rieres procedents del Mont d'Òssa, fa de límit entre aquest municipi i Barcelona.

Sector nord: el componen els torrents que desemboquen al Besòs, que han contribuït en la creació del delta d'aquests riu, i la riera d'Horta que comparteix desembocadura amb el Besòs.

Totes aquestes rieres han estat objecte d'adequacions, desviaments, canalitzacions, etc..., per tal de millorar i ampliar l'espai urbà al llarg de la història. S'observa que, a la zona del jaciment, l'antic traçat de les rieres de Bargalló, Valldonzella i Magòria confluirien al sector de Sant Pau del Camp, cap a l'antic estany del Cagalell que s'ubica cap la zona nord del carrer Nou de la Rambla Alhora, de Montjuïc baixaven els torrents de la Font del Gat i dels Tarongers que desguassaven al Cagalell Vell. És possible que aquest darrer formés un con de dejecció a Sant Pau del Camp, amb l'eix cap a l'est i limitat a migjorn pel solc del carrer de les Tàpies.

Les diverses muralles van anar fent de dic per aquestes rieres. No obstant, en època de Pere III, al segle XIV, es van desviar les aigües de la riera de Magòria molt abans d'entrar a ciutat, ja que els aiguats envaïen el carrer Hospital i penetraven a ciutat pel tram dels carrers que es coneixen com a Riera Alta i Riera Baixa. Ja en el segle XVIII, aquesta riera es va desviar cap el sector del Port, al sud de Montjuïc. Aquesta acció es repetirà en diversos sectors de la ciutat, amb altres canalitzacions i desviaments.

El sector on està situada la intervenció està en un territori ple d'ondulacions produïdes per uns llits sobre elevats pels quals corrien les aigües del torrents i limitats pels seus dics naturals, els quals creixen amb l'aportació dels sediments detrítics. Durant l'època prehistòrica i possiblement durant la formació de Barcino, aquesta zona encara presentava aquest aspecte: zona d'abundants aqüífers i estanys. Els assentaments es situarien entre els interfluvis deprimits que es formen entre una riera i l'altra. De fet la documentació escrita del segle XII ja parlen de l'estany del Cagalell. Aquí anirien a morir les diverses rieres que solcaven aquest sector.

Geològicament hi ha una unitat quaternària (pleistocè i holocè) que cobreix una de terciària. D'època quaternària a l'holocè, on es localitza l'activitat antròpica, es registren nivells d'argila, sorres i graves d'origen torrencial i col·luvial, a part dels estrats superiors que és on es registrava la major presència de restes arqueològiques d'època contemporània i moderna.

4. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS

Aquesta intervenció s'ha dut a terme al districte de Ciutat Vella de Barcelona.

Des dels inicis del Neolític Antic la zona del Pla de Barcelona és ocupada per assentaments de comunitats neolítiques. Les restes més antigues es situen en el VI mil·lenni ane. en aquest moment s'assenten grups d'agricultors aprofitant la idoneïtat d'aquest territori com a lloc de captació de recursos substancials d'hàbitat, d'enterrament i de transmissió cultural⁶.

A la zona de Ciutat Vella, el nombre de restes del Neolític són més escasses, si bé en destaca la resta humana més antiga documentada, precisament a la plaça de la Vila de Madrid i que ens aporta una cronologia al voltant del 5500 ane. Les altres restes, com les aparegudes al carrer del Pi ja les datem a partir del Neolític mig⁷.

Pel que respecte a l'època ibèrica, es coneix una intensa ocupació i explotació agrícola del pla de Barcelona des de l'Ibèric Ple. Abans d'aquest període, a partir del segle VII aC, els assentaments ibèrics ocupaven els turons que envoltaven el pla de Barcelona i no serà fins al segle IV aC, quan la zona situada entre el delta del Besòs i el Delta del Llobregat estaria ocupada per assentaments ibèrics de caire agrícola. A la zona que ens ocupa s'hi detectaren estructures d'emmagatzematge i pous datables entre el segle IV-III aC, que reafirmen l'ocupació ibèrica del Barri⁸.

Tenim coneixement de l'administració del territori abans de la fundació de *Barcino*, aquest s'ordenava en vil·les que depenien de la ciutat de *Baetulo* a mitjan segle I aC. Amb la seva fundació es produeix una nova reorganització del territori amb la configuració del seu *Ager*.

La *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino* es funda entre els anys 15 i 13 abans de la nostra era. Aquesta neix dins el context d'un projecte més ampli de reestructuració del quadrant nord de la Península Ibèrica potenciat per l'emperador August a l'acabar la segona fase de les guerres càntabres l'any 19 aC.⁹

---

⁶ GONZALEZ, J., HARZBECHER, K., 2008

⁷ "Primers pagesos Bcn. La gran innovació fa 7.500 anys"

⁸ ALCUBIERRE, 2016

⁹ GRANADOS i RODÀ, 1993

Els primers romans construeixen la ciutat amb un traçat similar al d'un *castrum* militar basat en dos carrers perpendiculars, *cardo* i *decumanus*, l'encreuament dels quals dóna lloc a un espai obert, el *fòrum*, que funciona com a centre vital de la ciutat. Aquest nou espai es troba delimitat per una muralla. Fora del recinte emmurallat, el Pla de Barcelona esdevé en l'*ager* de la ciutat romana, format per vil·les, establiments industrials, monuments, vies i necròpolis.

La zona que ens ocupa quedava fora de la muralla però formava part *del suburbium* de la ciutat romana, el qual va estendre's entre els segles I i III dC

Entre els segles IV i X hi ha un gran buit en l'arqueologia a Barcelona, l'absència quasi total de restes d'aquesta època, ens obliga a comptar amb la documentació textual com a font bàsica per a conèixer com la ciutat va passant del món romà a l'edat mitja. El que sabem és que la ciutat no es va abandonar, ans al contrari, la ciutat s'expansionarà i augmentarà el seu paper com a centre administratiu i d'espai social.

Hi va haver una evolució de la vida urbana marcada en tres moments. Al segle IV la implantació del cristianisme va comportar canvis en la ciutat. Es va edificar el primer palau episcopal i es va començar a ocupar la zona extramurs. Durant el segle VI es va produir un creixement econòmic que es va traduir en una expansió i monumentalització, es varen construir noves esglésies i un nou palau episcopal. Desconeixem com va quedar la ciutat de Barcelona amb la conquesta arabo-bereber, sembla ser que els edificis no es van veure gaire afectats, si més no la majoria d'espais públics van continuar amb la seva funcionalitat encara que podrien haver patit algunes reconversions

Amb l'ocupació de Lluís el Piadós, al segle IX, la ciutat es va transformar donat que es van produir canvis en el poder; la confrontació comte – bisbe va marcar els canvis a la ciutat i l'articulació de nous edificis com a símbols de poder.

A partir del segle X comença a ocupar-se l'espai suburbà amb l'aparició de nous nuclis de població anomenats burgs o vil·la noves. Amb l'afany d'encabir i protegir les noves barriades i els edificis establerts fora els límits de la muralla d'època romana, es va començar a construir en aquest segle XIII una nova línia defensiva.

Els inicis de la construcció *ex novo* d'aquesta muralla s'ha associat tradicionalment amb el regnat de Jaume I (1213-1276) i va arribar a mesurar cinc mil metres i delimitar un àrea de cent trenta hectàrees¹⁰.

---

¹⁰ ESPEJO, 2009

L'actual "Portal de l'Àngel" era una de les entrades de la muralla medieval de la ciutat Comtal. En un inici s'anomenava Portal dels Orbs a causa de la gran confluència de cecs mendicants que s'hi reunien. No és fins a principis del segle XV que el Portal passa a anomenar-se el Portal de l'Àngel. Sembla ser que al 1419 a Sant Vicenç Ferrer se li aparegué un àngel en aquest lloc, el qual li manifestà la seva voluntat de vetllar per la ciutat, d'aquest fet li ve el nom actual. Més endavant, al 1466, si va instal·lar una imatge de l'àngel custodi la qual va perdurar *insuti* fins la destrucció de la muralla al 1854. A partir de llavors va salvaguardar les portes de l'església de Santa Anna i posteriorment va traslladar-se a l'església de l'Àngel Custodi d'Hostafrancs, fins que va ser destruïda durant la Guerra Civil. Actualment hi ha una nova imatge de l'Àngel en representació de la original i es troba situada a la façana del Banc d'Espanya.

Actual Àngel del Portal

Àngel Custodi amb espasa i corona.

Obra de 1466.

Des de mitjans del segle XVIII fins al segle XX es produeix a la ciutat un nou impuls constructor que va afectar tot aquest sector, donant com a resultat una important densificació urbana i demogràfica.

Es basteixen nous immobles a àrees fins aleshores no edificades, molts habitatges antics són enderrocats i substituïts per les anomenades cases de veïns i molts altres són transformats mitjançant la compartimentació dels espais.

L'any 1888, amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona s'obre l'avinguda del Portal de l'Àngel, que esdevé una via de comunicació directa entre l'Eixample i Ciutat Vella.

Finalment, entre les transformacions més recents s'hi compta la construcció de la Via Laietana començada al 1908 i el projecte d'urbanització de la zona al voltant de la plaça Nova, a partir de l'any 1941. Amb aquest últim se suprimeixen diferents carrers de l'antic Barri dels Arcs i neix l'avinguda de la Catedral.

4.1 Intervencions prèvies.

Farem a continuació un breu repàs per les diferents intervencions arqueològiques realitzades a la zona en els darrers anys:

2018: Intervenció arqueològica, que precedeix la que ens ocupa, efectuada al Portal de l'Àngel durant els mesos d'octubre i novembre de 2018 (codi 027/18). El control de les obres permeté documentar restes de dues estructures. Per una banda, una estructura que es podria relacionar amb la construcció de la muralla entre els segles XV – XVI. Pel que respecta a la segona estructura documentada, podria tractar-se d'un dels murs d'una de les finques pertanyents a la trama gòtica de la ciutat.

2013. Intervenció arqueològica preventiva efectuada al carrer d' Estruc,6 durant el juliol del 2013 fins al gener del 2014 (codi 051/13). El control de les obres permeté documentar restes de dos fogons de i un gran espai soterrat que devia funcionar com a zona de treball. Sembla que totes aquestes estructures formen part de la saboneria de la família Permanyer, dedicada a la producció d'aquet sabó dur i tou des de principis del segle XVIII.

(<http://cartaarqueologica.bcn.cat/3578>)

2009. Intervenció arqueològica preventiva efectuada a Plaça Catalunya durant el març i el setembre del 2009 (codi 013/09). El control arqueològic de l'obertura de 10 cales de petites dimensions obertes pels sondatges geotècnics, permeté documentà, davant del número 18 de Plaça Catalunya, un mur que discorria paral·lel a l'actual línia de façanes i que podria formar part de

les estructures associades, a partir del segle XVII, al baluard que es construí adossat a la muralla en la zona de Portal de l'Àngel. També a la Plaça Catalunya i concretament davant del número 19, es realitzà un sondeig vertical i un d'inclinat. Els resultats obtinguts indiquen la presència d'un estrat d'enderroc de gairebé 2 metres de potència que es podria correspondre amb les restes de la muralla enderrocada a mitjans del segle XIX. Tot i que no ha estat possible precisar la ubicació de la muralla, es planteja la possibilitat que aquest sondeig fos realitzat dins del fossar degut a la gran potència d'aquest estrat d'enderroc, així com també a la potència de l'estratigrafia arqueològica i la fondària on es va documentar el substrat geològic.

(<http://cartaarqueologica.bcn.cat/3419>).

2005 Intervenció arqueològica preventiva efectuada al carrer Comtal, 7 durant el novembre- desembre 2005 (codi 285/05). El control de les obres permeté documentar restes de diferents estructures d'una finca dels segles XX- XIX.

(<http://cartaarqueologica.bcn.cat/387>)

2005 Intervenció arqueològica preventiva efectuada a la plaça Antoni Maura, 6 durant el juliol del 2005 codi 209/05). El control de les obres permeté documentar un paviment empedrat format per llambordes de pedra calcària, que es va identificar com a part de l'antic traçat del desaparegut carrer del Pont de la Parra, pròxim a la confluència amb la Riera de Sant Joan. Aquest s'adscriu cronològicament dins del segle XIX.

(<http://cartaarqueologica.bcn.cat/381>)

2004. Intervenció arqueològica preventiva efectuada al carrer Canuda,31 durant el 2004 (codi 096/04). El control de les obres permeté documentar dos pous de planta quadrada i una sitja del segle XVI-XVII. Del segle XVIII-XIX es van documentar estructures relacionades amb la mateix finca.

(<http://cartaarqueologica.bcn.cat/840>)

2001. Intervenció arqueològica preventiva efectuada a la plaça de la Vila de Madrid entre el novembre del 2000 i el juliol del 2003 (codi 009/01). El control de les obres permeté recuperar restes arqueològiques de diverses èpoques. Per una banda, d'època prehistòrica va documentar-se una estructura funerària de planta circular. D'època romana, al tractar-se d'una zona situada al *suburbium* immediat de la ciutat, s'usà com a via sepulcral. Aquest fet ja quedà

clarament constatat amb les excavacions dels anys 50. La intervenció del 2000-2003 va permetre conèixer l'ordenació de la resta de l'indret en aquests segles, establint una evolució cronològica i funcional. Així, del segle I dC, es va localitzar una sitja o un pou el qual estava reblert de l'esquelet de 5 cànids en connexió anatòmica i el crani d'un èquid, cosa que fa pensar en quelcom de caràcter ritual. Dels segles II-III dC es va poder documentar un àmbit funerari d'època romana on s'hi van poder localitzar fins a 66 individus dels quals 7 varen ser incinerats i 47 inhumats. D'època medieval van documentar-se un seguit d'estructures pertanyents a diferents àmbits d'habitació relacionats amb la trama urbana de la ciutat. Els treballs arqueològics també van permetre documentar la planta de l'església del convent de Santa Teresa datada del segle XVII. Al llarg de la nau s'hi van localitzar fins a 10 tombes d'inhumació. Cal fer esment a la cripta subterrània de grans dimensions datada de mitjans segle XIX. Per acabar, va poder documentar-se un refugi antiaeri de la Guerra Civil. (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/94>)

2002. Intervenció arqueològica preventiva efectuada al carrer Fontanella durant el gener del 2002 fins al març del 2002 (codi 005/02). El control de les obres permeté documentar restes de murs tan d'època medieval com del segle XVII. (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/120>).

1994. El dia 27 de gener del 1994, en una rasa oberta sense control arqueològic entre la Plaça de Catalunya i el carrer Fontanella, fou detectada pel sr. Robert López Hombre, topògraf del museu, part del pany d'un baluard relacionat amb la muralla que passa pel carrer Fontanella. (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/955>)

1988. Intervenció arqueològica preventiva efectuada al carrer dels Arcs durant l'any 1988 (codi 312/1988). El control de les obres permeté documentar part de la necròpolis romana i tardoantiga així com diverses sitges corresponents als segles XI-XIII i un pou mort del segle XV. (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/878>)

5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DELS TREBALLS.

Les motivacions per les quals es va fer necessari un seguiment i una posterior excavació arqueològica de caràcter preventiu a la zona afectada, eren per la canalització d'una nova xarxa del servei d'aigües i cablejat elèctric a l'avinguda del Portal de l'Àngel del districte de Ciutat Vella de Barcelona, el qual té una llarga tradició històrico-arqueològica. Els treballs que es van projectar comportaven una remodelació del subsòl.

Aquest interès històric i arqueològic venia donat perquè¹¹:

1. Es troba dins una de les zones pertanyents al **suburbium** de la ciutat romana de Barcelona, a prop del portal de la plaça Nova. Per aquest motiu seria factible localitzar-hi camins, zones de necròpolis, zones residencials o d'activitat agrària, d'artesanat o comercial.
2. En dues intervencions al núm. 9, 11 i 13 de l'avinguda del Portal de l'Àngel es van documentat diverses deposicions d'origen al·luvial. Per sota d'aquests nivells, es van poder documentar estrats i estructures (restes del **rudus** d'una via) d'època romana entre la cota -60 cm i la cota - 120 cm, respecte la rasant del carrer.
3. A l'alta edat mitja, en el moment de formació dels burgs o vilanoves, en aquesta zona es produí un dels primers creixements de la ciutat medieval. S'hi desenvolupà la **vilanova del Arcs**.
4. **Muralla medieval i moderna de Barcelona.**
5. A l'actual plaça de Carles Pi i Sunyer hi havia l'antiga **església de Sant Gaietà** (Segles XVII-XVIII), i que surt topografiada als Quarterons de Garriga i Roca (1858).
6. Cal assenyalar l'existència en determinats punts de la ciutat d'alguns **refugis antiaeris**, que van ser construïts en el context de la Guerra Civil i dels quals majoritàriament només se'n coneix la seva ubicació aproximada i alguna part dels seus recorreguts.

Segons la informació recollida a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona propers a la zona del projecte s'hi localitzen els següents:

---

¹¹ Dades extretes del Projecte d'intervenció Arqueològica.

Refugi núm. 05565 Carrer del Portal de l'Àngel

Refugi núm. 08786 Carrer del Portal de l'Àngel, 27

Refugi núm. 08657 Avinguda del Portal de l'Àngel, 36

6. METODOLOGIA

La principal raó de ser de l'arqueologia urbana és l'estudi de l'evolució històrica de la ciutat on es realitzi, allò que ha impulsat i ha provocat canvis en el territori, tant en l'àmbit geomorfològic com urbanístic, històric, organitzatiu i social, fins a esdevenir el fet concret del moment actual. Per tal d'aconseguir aquests objectiu marcats, cal seguir una metodologia sistemàtica i adequada. La que s'ha realitzat en aquesta intervenció s'inspira en el mètode de registre utilitzat per E.C.Harris i per A.Carandini (Harris, 1975, 1977, 1979; Carandini 1977, 1981). Es tracta de registrar objectivament els elements construïts i estrats que s'identifiquen (tant els que es conserven en alçat com els que es descobreixen en el subsòl), realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d' "Unitat Estratigràfica" (u.e.) que individualitza els uns dels altres. Cada u.e. es registra en una fitxa on s'indica: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona. Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic, compost per plantes i seccions i el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

El mètode de registre estratigràfic s'ha fonamentat en l'ús d'un registre codificat (Unitats Estratigràfiques) de tradició anglosaxona, en dibuixar les plantes parcials on s'acoten tots els nivells físics extrets i en la fotografia de les UE. Per tal d'homogeneïtzar els registres de les diverses intervencions arqueològiques s'utilitza un sistema de base de dades on s'inclou a cada fitxa els respectius apartats de descripció, documentació i relacions estratigràfiques.

7. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

El seguiment i corresponent control arqueològic del qual és objecte aquesta memòria, es va dur a terme entre els dies 25 de setembre - 21 d'octubre del 2019, entre els dies 5 de febrer - 13 de març i entre els dies 11 de maig - 11 de juny de 2020. Aquesta dilatació en el temps va ser deguda a diferents entrebancs externs a l'arqueologia i a l'obra. Per una banda, el 21 d'octubre van aturar-se els treballs a causa dels aldarulls provocats per les manifestacions que van produir-se aquella setmana a Barcelona. Després, un cop represa l'excavació al febrer, van tornar-se aturar els treballs a causa de l'entrada en vigor de l'Estat d'alarma el 14 de març.

El seguiment i corresponent control arqueològic va realitzar-se segons ho requereix el projecte d'intervenció per tal d'engegar el procés de recerca preventiva necessari per a la localització i documentació de les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística. Amb l'objectiu que marca la llei de Patrimoni i el Decret 78/2002.

Els rebaixos van ser necessaris per realitzar una rasa per encabir-hi diferents serveis. Les dimensions de la rasa era d'1,20m d'amplada i 80m de llargada, amb una potència d'1,30m.

El buidatge de terres es va iniciar amb maquinària per part dels operaris de l'obra sota el corresponent control visual per part de la direcció tècnica.

L'estratigràfica localitzada segueix de la següent manera; en primer lloc el nivell de paviment actual de l'Avinguda del Portal de l'Àngel, UE1001 de 0,10m de potència. Aquest paviment estava format per unes rajoles negres de 0,60m de llarg per 0,30m d'ample. Per sota seguia la preparació de formigó UE1002 que tenia 0,20m de potència. Tot seguit es localitzava un paquet de terres aportades UE1003 que tenia una potència de 0,40m. Aquest nivell correspon a les terres aportades que farceixen les rases dels serveis que actualment abasteixen la zona.

8. CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica realitzada a la zona de Portal de l'Àngel durant els mesos de setembre i octubre de 2019, entre els mesos de febrer i març i entre els mesos de maig i juny de 2020, no ha donat resultats positius.

Al contrari que la primera intervenció a finals de 2018, on es van poder documentar restes de la fonamentació de la trama urbana de Barcelona, aquesta intervenció no ha pogut validar les expectatives suscitades.

Les tasques de control preventiu no ens han aportat informació arqueològica de cap tipus al no haver-se documentat ni estructures ni material arqueològic. Això es pot deure a què la zona rebaixada ja havia estat oberta anteriorment per encabir-hi diferents serveis, tan de canalització d'aigua com de enllumenat i gas.

De tota manera, hem de tenir en compte que ens trobem en una zona de gran interès històric i per tant amb unes elevades possibilitats de localitzar restes arqueològiques en futures intervencions.

9. BIBLIOGRAFIA I NETGRAFIA

<http://www.bcn.es/urbanisme/>

<http://cartaarqueologica.bcn.cat/>

BANKS, P., (1992): "L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300". *Història de Barcelona* vol II. Barcelona.

CARANDINI, A. 1997. *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Crítica. Barcelona.

CIRICI, A. 1985. *Barcelona Pam a Pam*. Ed. Teide, Barcelona.

DD AA. 1984. Gran Geografia Comarcal de Catalunya: El Barcelonès i el Baix Llobregat vol. VIII. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

DDAA. 1993. "Intervencions a *Barcino* (1982-1989)". *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana, Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.

GARCIA, A.; GUÀRDIA, M. (1986): *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. Barcelona.

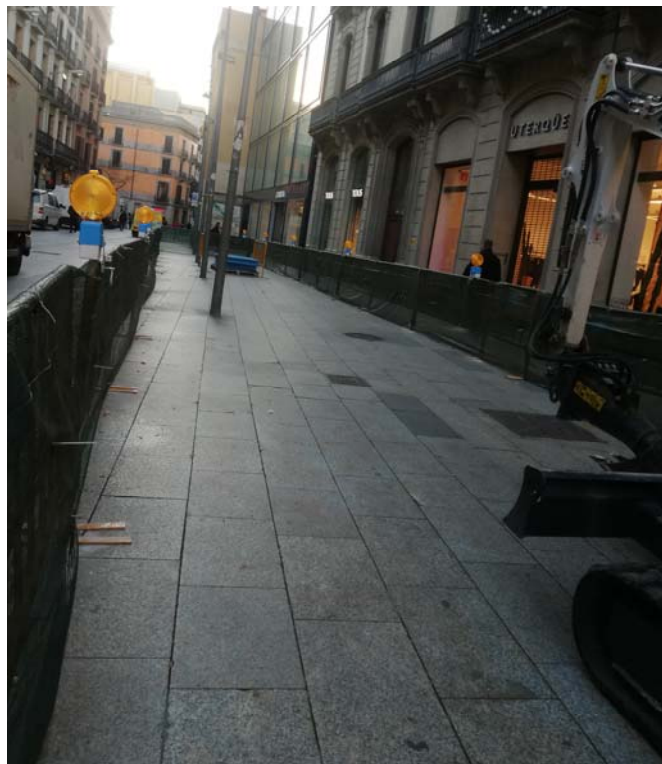
GRANADOS, O., RODÀ, C. (1993) "La Barcelona de l'època Romana" *III Congrés d'Història de Barcelona: La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'Història*. Ajuntament de Barcelona.

HARRIS, E.C. (1991): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Ed. Crítica. Barcelona.

PALET, J. M. 1997. *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l'època iberoromana i l'alt medieval. Segles II-I aC._X-XI dC., Estudis i Memòries d'Arqueologia de Barcelona*, 1, Centre d'Arqueologia de la Ciutat, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

SOLÉ, L. 1963. Ensayo de interpretación del cuaternario barcelonés. Dins de *Miscelánea Barcinonensia*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

10. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA.

Fotografia 1. Vista general de la zona afectada

Fotografia 2. Inici dels treballs

Fotografia 3. Obertura rasa amb bobcat

Fotografia 4. Detall rasa

Fotografia 5. Detall rasa, presència de serveis antics

Fotografia 6. Detall rasa, presència de serveis antics

Fotografia 7. Col·locació de la nova xarxa de serveis

Fotografia 8. Farciment de la rasa amb sauló

11. REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

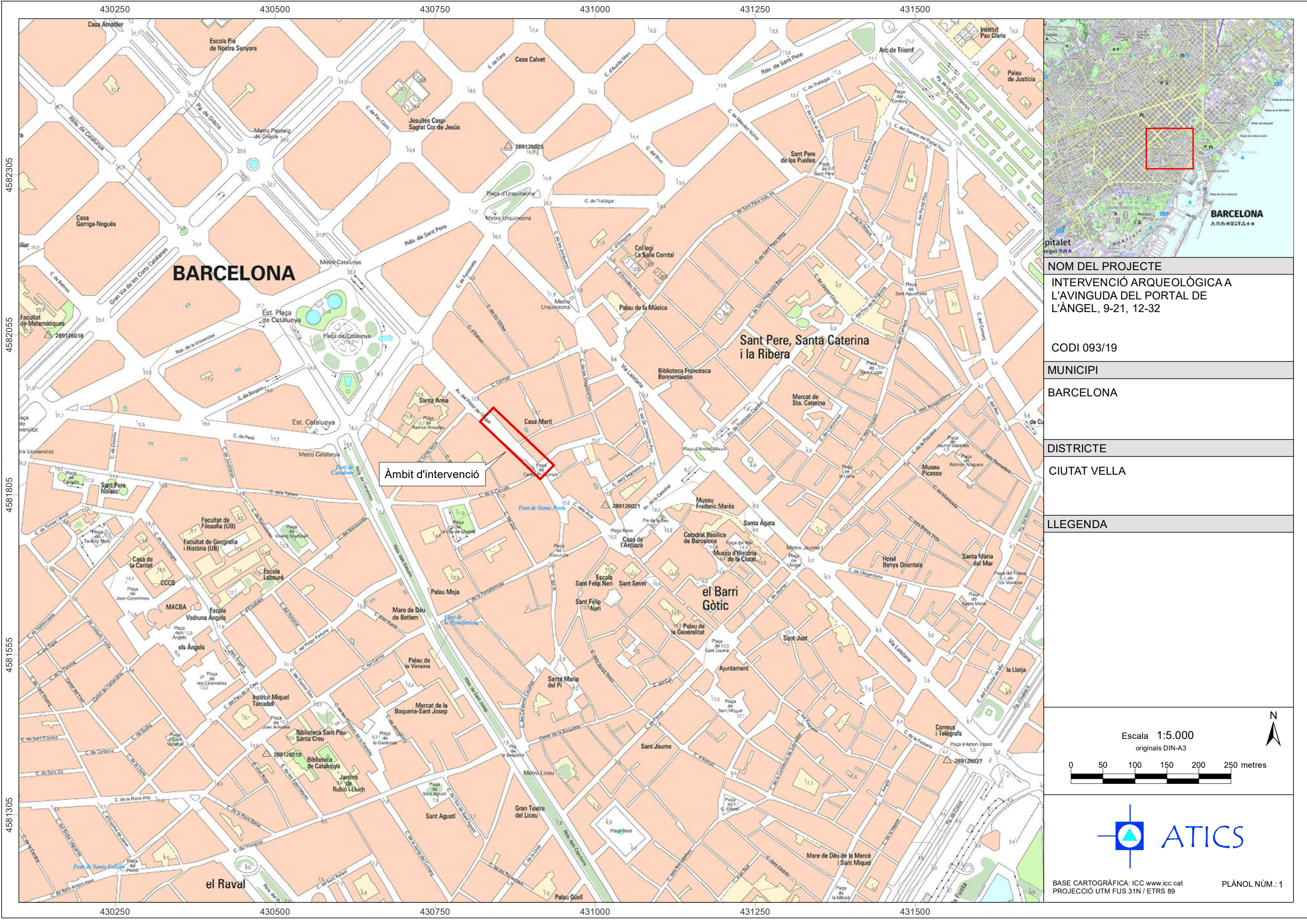
Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE :1001	
Sector: Portal de L'Àngel (093/19)		Fase:		Cronologia: Contemporània	
DEFINICIÓ :		Estructura positiva			
DESCRIPCIÓ :		Paviment contemporani de rajola negra 0.60mx0.30m			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	UE:1002	Es cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE :1002	
Sector: Portal de L'Àngel (093/19)		Fase:	Cronologia: Contemporània	
DEFINICIÓ :	Estrat			
DESCRIPCIÓ :	Preparació del paviment de formigó.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	UE:1003	Es cobert per	UE:1001
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE :1003	
Sector: Portal de L'Àngel (093/19)		Fase:		Cronologia: Contemporània	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Farciment contemporani compost per sorres soltes de color marró clar.				
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a				Equivalent a
	Rebleix a				Es reblert per
	Cobreix a		UE:1004 , UE:2004		Es cobert per UE:1002
	Talla a				Tallat per
	Es recolza a				Se li recolza
	S'entrega a				Se li entrega

12. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

NOM DEL PROJECTE

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A L'AVINGUDA DEL PORTAL DE L'ÀNGEL, 9-21, 12-32

CODI 093/19

MUNICIPI

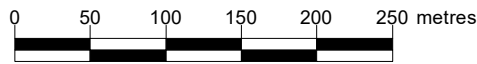
BARCELONA

DISTRICTE

CIUTAT VELLA

LLEENDA

Escala 1:5.000
originals DIN-A3

BASE CARTOGRÀFICA: ICC www.icc.cat
PROJECCIÓ UTM FUS 31N / ETRS 89

PLÀNOL NÚM.: 1

